

**הפרת הוראות חוק הנוער
(שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971
בטיפול המשטרה בקטינים בירושלים המזרחית**

מרץ 2011

מעודכן לחודש דצמבר 2013

א. מבוא

1. על פי נתוני משטרת ישראל, בשנת 2010 נעצרו 210 קטינים פלסטינים תושבי ירושלים המזרחית בעבירות שונות.¹ בשנת 2011, למעלה מאלף ומאתיים קטינים פלסטינים תושבי ירושלים המזרחית נחקרו בחשד למעורבות בידויי אבנים. בשנת 2013 נעצרו כ- 1,200 אנשים, מרביתם קטינים, בגין יידויי אבנים בירושלים המזרחית.² על פי חוק הנוער אמורים היו קטינים אלה ליהנות מהגנות מיוחדות במהלך מעצרים, עיכובם וחקירתם על ידי המשטרה. ואולם, בפועל, נמנעו מרבים מהם הזכויות המגיעות להם כקטינים במסגרת ההליך הפלילי. מתלונות הקטינים עולה, כי המשטרה אינה מיישמת את הוראות חוק הנוער בטיפול בחשודים קטינים בירושלים המזרחית.
2. חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון מס' 14), התשס"ח-2008 (להלן: "החוק", או "חוק הנוער"), וכן התקנות שתוקנו מכוחו, נועדו להתאים את הוראות החוק לאמנה הבין לאומית בדבר זכויות הילד ולחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. התפיסה העומדת בבסיס החוק היא זו המבקשת "להגן על זכויותיו של קטין כחשוד וכנאשם בביצוע עבירות, תוך התחשבות בכשריו המתפתחים, ובעקרון העל של טובת הקטין, כמו גם בשאיפה, העומדת בבסיסו של החוק להחזיר נער עבריין למוטב באמצעות דרכי הטיפול והענישה המפורטות בו."³
3. החוק קובע נורמות וכללים למעצר קטינים ולחקירתם, שנועדו לשפר את ההגנה על זכויות הקטין ולהבטיח כי הטיפול בו לא יהיה כבעצור ונחקר בגיר אלא יותאם לצרכיו המיוחדים של הקטין.⁴ נורמות אלה אמורות להתוות את אופן הטיפול המחייב של המשטרה בקטינים. בפועל, בטיפול המשטרה בקטינים מירושלים המזרחית הפכו החריגים הקבועים בחוק לנורמה השולטת, וכתוצאה מכך לא נהנים הקטינים בירושלים המזרחית מההגנות שהחוק קובע. השימוש השגרתי בחריגים לחוק הנוער במעצר ובחקירת קטינים מרוקן את החוק מתוכן ומשקף חוסר הפנמה של הוראות החוק במשטרה.
4. מסמך זה יתמקד בחריגה והפרות של המשטרה ביישום הדינים החלים על עיכוב ומעצר קטינים – הוראות חוק הנוער הנוגעות לחקירת חשודים ולמעצר (פרק ג' לחוק), פקודת המטה הארצי מס' 14.01.05 "חקירת קטין", ופקודת המטה הארצי 14.01.34 "עיכוב, מעצר ושחרור".
5. נציין, כי התקבלו בידינו במהלך השנים תלונות רבות הנוגעות לשימוש באלימות פיזית קשה נגד קטינים בכל שלבי המגע עם המשטרה – החל מהמעצר או העיכוב, הנסיעה אל

¹ מכתב משטרת ישראל לאגודה לזכויות האזרח מיום 15.5.2011.

² דבריו של אמנון אלקלעי, מפקד מרחב ציון, בדיון בוועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת מיום 11.11.2013, עמ' 14 לפרוטוקול.

³ הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון מס' 14), התשס"ו-2006, הצעות חוק הממשלה 244, 12.6.2006, עמ' 468.

⁴ הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון מס' 14) (מעצר קטינים), התשס"ח-2008, הצעות חוק הכנסת 221, 24.3.2008, עמ' 254.

התחנה, ההמתנה בתחנה וכלה בחקירה עצמה. שימוש באלימות קשה על ידי השוטרים כלפי קטינים (לעתים אף קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית) איננו יכול להיות מוצדק בשום אופן והוא מהווה עבירה על החוק. מכמות התלונות עולה החשש כי ישנה מדיניות המעודדת תופעה זו, או לכל הפחות, מעלימה עין ממנה. על רשויות המדינה לפעול בכל דרך אפשרית ולא לתור, כדי להביא למיגורה של תופעה חמורה זו.

ב. זימון לחקירה במשטרה

הכלל:

סעיף 19(א) לחוק:

“קטין החשוד בביצוע עבירה, יוזמן לחקירה ויחקר בידיעת הורהו...”

סעיף 19(ג)(1) לחוק:

“הגיע קטין חשוד לתחנת המשטרה או הובא אליה, כשאינו עצור, לפי הוראות סעיף 67(ב) לחוק המעצרים [עיכוב קטין במקום], או נעצר קטין חשוד, יודיע על כך הקצין הממונה, בלא דיחוי ולאחר שיידע את הקטין כי בכוונתו לעשות כן, להורהו”

6. **ההוראה שקובע החוק היא שקטין החשוד בביצוע עבירה יוזמן לחקירה.** השימוש בזימונים לחקירה בצורה מסודרת חשוב במיוחד במקרה של חקירת קטינים, היות וכך מתאפשר לקטין להתכונן נפשית לקראת החקירה, ולהורי הקטין להתפנות מבעוד מועד על מנת להתלוות אליו לחקירה ולהיות נוכחים במהלכה.

7. **עיכוב או מעצר של קטין לצורך הבאתו לחקירה הינו צעד קיצוני המלווה בפגיעה חמורה בחירותו של הקטין, מחזק את תיוגו כעבריין ועלול לגרום לנזקים נפשיים לקטינים. למרות שמדובר בצעד חמור וחריג, הפכו העיכוב והמעצר לאמצעים השגרתיים לטיפול בקטינים בירושלים המזרחית החשודים בידי אבנים.** פרקטיקה זו מתעלמת גם מהוראת פקודת המטה הארצי מס' 14.01.34 בעניין עיכוב, מעצר ושחרור הקובעת, כי **“ככלל, במקום שאין בכך כדי להפריע להמשך הטיפול המשטירתי, יש להעדיף זימונו של אדם לתחנת המשטרה, על פני הדרישה להילוות לשוטר.”** הקפדה על מילוי הוראה זו חשובה על אחת כמה וכמה במקרה של חקירת קטינים.

8. **עיכובו של קטין והבאתו לתחנת המשטרה לצורך חקירה אפשריים על פי הוראות סעיף 67(ב) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), תשנ"ו-1996 העוסק ב"עיכוב חשוד במקום".** סעיף זה מתייחס למצבים בהם מתקיימים שני תנאים מצטברים: יסוד סביר לחשד שהוא עבר עבירה, וכן שהזיהוי היה בלתי מספיק או שלא ניתן לחקור אותו במקום הימצאו. **הצורך בעיכוב חשוד במקום והבאתו לתחנת המשטרה מתקיים, בדרך כלל, כאשר לא ניתן לזמן את החשוד למועד אחר ויש צורך ממשי בחקירתו באופן מיידי.**

9. בפועל, המשטרה אינה מפעילה את הדרך השגרתיית הקבועה בחוק לעניין חקירת חשוד על ידי זימונו לתחנת המשטרה. המשטרה מעכבת את הקטינים בביתם ולוקחת אותם לתחנת המשטרה לחקירה. פעמים רבות, אמצעי זה מופעל במקרים בהם הקטינים חשודים בעבירה שביצעו כמה שבועות לפני כן ועל כן נראה, כי השימוש באמצעי זה לא היה מחוייב ונעשה בניגוד להוראות החוק.

ג. מעצר קטינים כאמצעי אחרון

הכלל:

סעיף 10א לחוק:

"לא יוחלט על מעצרו של קטין אם ניתן להשיג את מטרת המעצר בדך שפגיעתה בחירותו פחותה, והמעצר יהיה לפרק הזמן הקצר ביותר הנדרש לשם השגת המטרה כאמור; בקבלת החלטה על מעצרו של קטין, יובאו בחשבון גילו והשפעת המעצר על שלומו הגופני והנפשי ועל התפתחותו."

10. בעת שמבקשות הרשויות לשלול את חירותו של אדם עליהן לנקוט בזהירות יתרה. בעצם מעצרו של אדם מתקיימת פגיעה באחת מזכויות היסוד של האדם שמעוגנת בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו. על כן מעצרי קטינים אמור להיות האמצעי האחרון שנוקטות בו הרשויות ולא כלי לצורכי חקירה. בדנ"פ 2316/95 גנימאת נ' מדינת ישראל, פ"ד מט 618,649, 589(4) (12.11.95) התייחס השופט מצא לשימוש בכלי המעצר ואמר:

"מעצרו של נאשם מהווה אמצעי חמור. לכן אין להשתמש בו אלא במקרים בהם הוא נחוץ"

עוד ציין נשיא בית המשפט העליון דאז השופט ברק באותו פס"ד:

"מעצר לצורכי חקירה צריך להתקיים רק במקרים חריגים של חקירה. מעצר אינו אמצעי חקירה."

דברים אלו מקבלים משנה תוקף עת מדובר במעצרו של קטינים.

11. למרות שמעצר הינו האמצעי הפוגע ביותר בחירותו של אדם, בחרה המשטרה לעצור קטינים רבים בירושלים המזרחית לצורך הבאתם לחקירה, על אף שניתן היה להשיג את מטרת המעצר גם באמצעות הזמנה לחקירה או באמצעות עיכוב. כך, רבים מהקטינים נעצרו בחשד ליידוי אבנים באירועים שהתרחשו זמן רב לפני המעצר. עולה החשש כי השימוש באמצעי הקיצוני כל כך, נועד להטיל מורא על הקטינים ולגרום להם בדרך זו שלא לשוב ולבצע את המעשים אשר בביצועם הם נחשדים.

12. ממספר עדויות וממפגשים עם ילדים שנעצרו במהלך השנים האחרונות, לא אחת מובעת בפנינו התחושה, כי הילדים הנחקרים נעצרים למעצר ימים, על אף שמעצרו אינו כלי אחרון בידי המשטרה, אלא כלי לאיסוף מידע להפחדה וענישה.

13. לחקירות ומעצרים מעין אלו השלכות חמורות על הילדים, בעיקר מבחינה נפשית והתנהגותית. מעצר וחקירה הינם הליכים קשים גם לאדם מבוגר, והדבר מקבל משנה תוקף כאשר מדובר בילדים צעירים. לא בכדי בחר המחוקק ליחד מקום נפרד בחוק לאופן חקירתם ומעצרים של ילדים ובני נוער. ממידע שבידינו עולה, כי המעצרים והחקירות שמבוצעים בניגוד לחוק, משפיעים באופן ניכר על הילדים, שמגלים לאחר המעצר פחד מתמיד מכוחות הביטחון, סובלים מסיוטים ונדודי שינה, הידרדרות בלימודים ושינוי לרעה ביחס שלהם למרחב ולחברה.

ד. נוכחות הורה בחקירת קטינים

הכלל:

סעיף 9(א) לחוק:

”קטין חשוד... זכאי שהורהו או קרוב אחר יהיה נוכח בחקירתו וכן זכאי הוא להיוועץ במי מהם, ככל הניתן לפני תחילת החקירה...”

החריגים:

סעיף 9(א) לחוק:

”...אלא אם כן הביע הקטין התנגדות לכך מנימוק סביר או אם היה מוחזק במעצר, והכל אם סבר קצין מוסמך כי אין במתן אפשרות לנוכחות ההורה או הקרוב האחר כאמור כדי להביא לאחד מאלה:

(1) פגיעה בטובת החקירה או בטובת הקטין;

(2) אחד הטעמים המנויים בסעיף 9(א); [פגיעה בשלומו הגופני או הנפשי של הקטין או של אדם אחר; שיבוש הליכי חקירה; חשוד בעבירת ביטחון]

(3) אחד הטעמים המנויים בסעיף קטן (ג)(2)(א) עד (ה) [יפורטו להלן];

(4) חשיפת עניין הנוגע לצנעת חייו של קטין אחר.”

הכלל:

סעיף 9(ב) לחוק:

”הורה או קרוב אחר של קטין חשוד שהתקיימו לגביו הוראות סעיף קטן (א), יוזמן להיות נוכח בחקירה והחקירה תעוכב עד להגעתו.”

החריגים:

סעיף 9(ג) לחוק:

”על אף הוראות סעיף קטן (ב), רשאי קצין מוסמך להורות, בהחלטה מנומקת בכתב, על התחלת חקירתו של קטין כאמור באותו סעיף קטן בלי להמתין לנוכחות הורה או קרוב אחר –

(1) אם ההורה או הקרוב האחר לא הגיע לחקירה בתוך זמן סביר בנסיבות העניין מהמועד שבו הוזמן;

(2) אם שוכנע כי המתנה כאמור עלולה להביא לאחד מאלה, ובלבד שחקירת הקטין בלא נוכחות הורה או קרוב אחר תימשך רק כל עוד מתקיים הטעם שהצדיק את אי-המתנה כאמור:

(א) פגיעה בשלומו הגופני או הנפשי של הקטין;

(ב) סיכול או שיבוש של החקירה או של חקירתם או מעצרים של חשודים נוספים בקשר לאירוע שלגביו נחקר הקטין;

(ג) מניעת גילוי ראיה או תפיסת חפץ הקשור לעבודה שהקטין חשוד בביצועה;

(ד) סיכול של מניעת עבירות נוספות;

(ה) מניעת שחרורם ממצר של הקטין או של חשודים אחרים;

(3) לא ניתן לאתר מי מהם במאמץ סביר.”

הוראות נוספות:

סעיף 9ח(ו) לחוק:

”נכח הורה של קטין... בחקירת הקטין, לא יתערב במהלך החקירה ולא יצא מחדר החקירה...”

סעיף 9ח(ז) לחוק:

”ראה חוקר כי הורה של קטין ... מפריע לחקירה באופן שאינו מאפשר לנהלה, מתערב בחקירה אף שהוזהר שלא לעשות כן או מאיים על הקטין באופן ישיר או מרומז, רשאי החוקר ... להרחיק את ההורה ... מן החקירה.”

14. למרות החובה לאפשר נוכחות הורה בחקירת קטינים, המשטרה משתמשת בחריגים לכלל זה כדבר שבשגרה ובכך אינה מאפשרת את נוכחות ההורים במהלך החקירה. חשיבות נוכחות ההורים בחקירת הקטין הוסברה בדברי ההסבר לתיקון החוק: ”הצורך בהוראות מיוחדות כאמור נובע מהחשש כי לאור הקושי של קטין לעמוד בלחץ של חקירה וכן לאור נטייתו לוותר על זכויות הנתונות לו על פי חוק כחשוד שטרם הוכחה

אשמתו, עלול הקטין להודות לעתים במעשים שלא עשה.⁵ השילוב בין מעצר הקטינים באישון לילה, חקירתם כשהם מותשים ולאחר שישנו שעות מעטות בלילה, וחקירתם לבדם ללא נוכחות ההורים, יוצר מצע נוח ומסוכן לגביית הודאות שווא מהקטינים ולפגיעה נפשית בהם. החוק קובע עוד, כי יש לנמק ולתעד בכתב החלטה שלא להזמין את ההורה להיות נוכח בחקירה (סעיף 9(ד)). ובעצם מילוי טופס זה, בצורה כללית ושטחית למדי בצורה שלא ניתן ללמוד ממנו על התפתחויות והתרחשויות והסיבות האמיתיות למניעת נוכחות ההורה בחקירה, אין בו שום תיעוד מרחיב ומסביר את השימוש בחריג כה חמור מעבר לסימון ב"וי" אחת האפשרויות שמופיעות בדף, ובכך מוענק למשטרה פטור משימוש בכלל על פי החוק.

15. מעבר לשימוש בחריגים הקבועים בחוק באופן תדיר כאילו היו הם הכלל, מפרשת המשטרה ומיישמת את אותם חריגים בצורה רחבה למדי. הורים שהגיעו לתחנת המשטרה לאחר שילדיהם עוכבו, נאלצו להמתין שעות בפתחי התחנה ללא כל הסבר. הורים שהוכנסו לחקירות ילדיהם עברו חוויות קשות של עלבון עד פגיעה בכבודם, עת נאלצו לשבת בשקט בזמן שחוקרי המשטרה צועקים, מאיימים ודופקים על השולחן בפני ילדיהם, ומי מהם שהתנגד לכך הוצא מייד מחדר החקירות בזמן שבנו נשאר לבדו להמשך חקירה עם אותו חוקר.

16. חמורה יותר היא התנהלות המשטרה בביצוע חקירות רבות לילדים בזמן הסעתם בתוך הרכבים המשטרתיים טרם הגעתם לתחנות המשטרה, דבר שמונע את נוכחות הוריהם או קרובי משפחה בזמן החקירה, מאחר שהמשטרה אינה מאפשרת למי מהם להתלוות לילד ברכב המשטרתי. לעתים, בשל הרצון להשלים את החקירה בעת השהות ברכב, מתעכבת בזמן רב הגעת הקטין לתחנת המשטרה, וזאת מבלי שהוריו יודעו על מקום הימצאו. חשוב להדגיש: בדקות הראשונות של המעצר, שמתבצע לרוב בשעות הלילה, הילדים עייפים מאוד ושרויים בלחץ ובפחד מעצם מעצרים. קיום חקירה משטרית בזמן הזה הוא פסול מכל וכל, ומהווה ניצול לרעה של המרות המשטרית ביחס לאוכלוסייה כה חלשה בזמן הפגיע ביותר.

ה. מעצר וחקירה בשעות הלילה

מעצר:

סעיף 13(ב)(11) לפקודת המשטרה "עיכוב, מעצר ושחרור":

"עיכוב או מעצר מתוכנן ויזום של קטין חשוד ייעשה בשעות היום, למעט בנסיבות חריגות ובאישור קצין מוסמך.

⁵ הצעת חוק הממשלה, עמ' 473.

לעניין סעיף זה, "נסיבות חריגות" – כגון אם דחיית העיכוב או המעצר עלולה להכשיל את החקירה או אם עיכוב או מעצר שלא בשעות היום נדרש בשל שיקולים של שלום הציבור וביטחוננו"

חקירה:

הכלל:

סעיף 9 לחוק:

"קטין חשוד לא ייחקר בתחנת המשטרה בשעות הלילה..."

סעיף 9ד(א) לחוק:

"...שעות הלילה" –

(1) לגבי קטין שטרם מלאו לו 14 שנים – השעות שבין 20:00 ל-7:00;

(2) לגבי קטין שמלאו לו 14 שנים – השעות שבין 22:00 ל-7:00."

סעיף 22(א) לפקודת המשטרה "חקירת קטין":

"שוטר לא יחקור קטין חשוד בתחנת המשטרה בשעות הלילה..."

החריגים:

סעיף 9 לחוק:

"...ואולם רשאי קצין מוסמך להורות, בהחלטה מנומקת בכתב, כי קטין חשוד ייחקר בשעות הלילה באחד מאלה:

(1) העבירה שהוא חשוד בביצועה נעברה בסמוך למועד עיכוב הקטין או מעצרו;

(2) העבירה שהוא חשוד בביצועה היא עבירה מסוג פשע, או עבירה מסוג עוון המנויה בתוספת, והקצין המוסמך שוכנע כי דחיית החקירה עלולה להביא לאחד מהמקרים המנויים בסעיף 9(ג)(2); [פגיעה בשלומו הגופני או הנפשי של הקטין; סיכול או שיבוש של החקירה; מניעת גילוי ראיה; סיכול של מניעת עבירות נוספות; מניעת שחרור ממעצר של הקטין או חשודים אחרים - נ' ע']

(3) הקטין והורהו נתנו את הסכמתם לחקירה בשעות הלילה, ובלבד שלא תתאפשר חקירתו של הקטין בשל הסכמתם כאמור אחרי השעה 00:00."

סעיף 3(2)(ב) לפקודת המשטרה בעניין קטינים:

"...דחיית החקירה עלולה להכשילה או שהיא דרושה לטובתו או לביטחוננו של הקטין..." -

17. הכלל הוא כי חקירת קטינים תעשה בשעות היום וכך גם מעצרים. חריגה מכלל זה אפשרית במקרים חריגים בלבד. **באשר למעצר קטינים יודגש, כי לא קיימות בחוק הוראות המגבילות מעצר קטינים לשעות היום בלבד, למעט ההוראות המופיעות בפקודת המשטרה המוזכרת לעיל. יחד עם זאת, למרות שבפקודת המשטרה מצויין מפורשות כי מעצר ילדים יבוצע במהלך היום, רבים מהמעצרים של ילדים בירושלים המזרחית מבוצעים בשעות הלילה, כך עולה מעדויות רבות שהגיעו לידי האגודה לזכויות האזרח. המשטרה אינה מכחישה עצם המעצר והחקירה של הקטינים בשעות הלילה, ומסתמכת על החריגים הקבועים בפקודה כעילות לביצוע מעצרי הלילה⁶, ובכך מרוקנת את כוונת הפקודה מתוכנה.**

18. במקרים רבים נעצרים או מעוכבים קטינים בשעות 3-5 לפנות בוקר, ומובאים לחקירה בשעות הבוקר המוקדמות. נזכיר, כי בהתאם לסעיף 73(ב) לחוק המעצרים, מוגבל משך העיכוב לשלוש שעות. על כן, עיכוב הקטין בשעות הלילה אל תחנת המשטרה גורר בהכרח חקירה בשעות הלילה. חקירות קטינים בשעות אלו אסורה, אלא במקרים חריגים ביותר כפי שמפרט אותם החוק. חקירתם של הקטינים בשעות הלילה לאחר שהוצאו ממיטותיהם לתחנות משטרה, המתינו מספר שעות עד לתחילת החקירה ולאחר לילה ללא שינה, מעלה את הסיכון מפני הודאות שווא ופוגעת בשל כך בזכויותיהם של הקטינים.

19. יודגש, כי החשש מפני גביית הודאות שווא מהקטינים עלה בדברי ההסבר להצעת החוק עת הוסבר הצורך בנוכחות הורה בחקירת הקטין, ומכאן גם ביקשה הצעת החוק לנקוט בצעדים שימנעו מצב כה מסוכן: **"החשש כי לאור הקושי של קטין לעמוד בלחץ של חקירה וכן לאור נטייתו לוותר על זכויות הנתונות לו על פי חוק כחשוד שטרם הוכחה אשמתו, עלול הקטין להודות לעתים במעשים שלא עשה"⁷. לא בכדי יוחדה חקיקה נפרדת לאופי ההתנהלות עם קטינים בהליכים פליליים ונקבעו כללים ברורים ומדויקים שמחייבים את רשויות האכיפה בכל מגעם עימם. במקרים כאלו על המשטרה לפעול ברוח החוק ובהתאם לכלליו.**

ו. כבילת קטין עצור במקום ציבורי :

הכלל והחריגים :

סעיף 10ב לחוק הנוער :

"...לא יוחלט על כבילת קטין עצור אם ניתן להשיג את מטרת הכבילה בדרך שפגיעתה בקטין פחותה, וכבילתו תהיה לפרק הזמן הקצר ביותר הנדרש לשם

⁶ תשובת המשטרה לאגודה לזכויות האזרח מיום 14.11.10 בעניין מעצרי קטינים בירושלים המזרחית בניגוד לחוק.

⁷ הצעת חוק הממשלה, עמ' 473.

השגת המטרה כאמור; בקבלת החלטה על כבילתו של קטין יובאו בחשבון גילו והשפעת הכבילה על שלומו הגופני והנפשי.”

סעיף 9א לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו-1996:

”עצור לא יהיה כבול במקום ציבורי אלא לפי הוראות אלה:

(1) שוטר סבר כי קיים חשש סביר שהעצור עלול לעשות אחד מאלה:

(א) להימלט או לסייע לאחר להימלט;

(ב) לגרום נזק לגוף או לרכוש;

(ג) לפגוע בראיות או להעלימן;

(ד) לקבל או למסור חפץ שעשוי לשמש בביצוע עבירה או לפגוע בסדרי מקום המעצר;”

סעיף 9א(5) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו-1996:

”לענין סעיף זה, 'מקום ציבורי' – מקום שלציבור או לחלק ממנו גישה אליו.”

20. למרות חומרת השימוש בכבילה כלפי קטינים, רבים מהקטינים העצורים והמעוכבים בירושלים המזרחית התלוננו כי נאזקו בידיהם על ידי שוטרים בזמן שהובלו לתחנת המשטרה, או בתוך התחנה. כבילת הקטינים מנוגדת להוראות החוק ואין בה כל הצדקה אלא במקרים חריגים לאחר מיצוי כלל הדרכים החלופיות להשגת מטרת הכבילה. לשון החוק מתנה את הכבילה לזמן הקצר ביותר תוך התחשבות בגיל והשפעת הכבילה על שלומו הגופני והנפשי של הילד, לאור המודעות להשלכות החמורות שיכולות לנבוע מעצם הכבילה.

21. חשוב להדגיש: שני הסעיפים המצוטטים לעיל המתירים כבילה, עוסקים בכבילה של עצורים, ומכאן שכבילה של מעוכבים אסורה באופן מוחלט. יחד עם זאת, מעדויות של ילדים שעוכבו על ידי המשטרה עולה, כי אין כל הבחנה בין סוגי ההליך הננקט לעניין זה, והמשטרה נוהגת לאזוק קטינים גם בעת ביצוע עיכוב לתחנת המשטרה.

22. מעבר לכך, כבילתו של קטין באזיקים או אזיקונים בהיותו חשוד בלבד כשעדיין לא הוכחה אשמתו, כאשר המעצר והאזיק נעשה בסביבה בה הוא חי ובפני אנשים שמכירים אותו, גורמת לסטיגמה עבריינית והשפלה חזקה ביותר, עד כדי פגיעה בכבודו של הקטין.

ז. עיכוב ומעצר של קטינים שאינם ברי עונשין

הכלל:

סעיף 134 לחוק העונשין תשל"ז 1977:

”לא יישא אדם באחריות פלילית בשל מעשה שעשה בטרם מלאו לו שתים עשרה

שנים".

סעיף 13(ב)4 לפקודת המשטרה "עיכוב, מעצר ושחרור":

"אין לעצור קטין שטרם מלאו לו 12 שנים."

סעיף 13(ב)5 לפקודת המשטרה "עיכוב, מעצר ושחרור":

"ניתן לעכב קטין שטרם מלאו לו 12 שנים לצורך בירור פרטיו או לצורך הפגשתו

בתחנה עם עובד סוציאלי שמונה לפי חוק..."

23. למרות שהוראות החוק ונהלי המשטרה ברורים, עוכבו ונעצרו בירושלים המזרחית קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית והמשטרה נהגה בהם כחשודים לכל דבר. המשטרה לא מבדילה ולא מבחינה באופן ניהול חקירתה בין קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית לילדים שהינם ברי עונשין: השוטרים מעכבים את הילדים לשעות ארוכות, אוזקים אותם, מאיימים עליהם בחקירות, צועקים עליהם ומנסים בכל דרך לדלות מהם מידע על המתרחש באירועים בשכונות מגוריהם. חשוב להדגיש בהקשר זה, כי ככל שגיל הילד נמוך יותר, כך הסיכוי שייגרם לו נזק נפשי וטראומה כתוצאה מהמעצר גבוהה יותר.

24. מעבר לכך, המשטרה אינה מקפידה לברר בשעת ביצוע המעצר או העיכוב, האם הילד הוא בר עונשין או לא. ברבים מהמקרים מגלים השוטרים כי מדובר בקטין מתחת לגיל האחריות הפלילית רק עם הגעת הקטין לתחנת המשטרה, דבר שהיה יכול להימנע לו היו השוטרים טורחים לברר זאת מלכתחילה. הדבר צורם במיוחד ככל שגיל הילד נמוך יותר (קיימות בידי האגודה לזכויות האזרח עדויות על עיכובם ומעצרים של קטינים בני 7 ומעלה), ודי במראהו כדי להעלות את האפשרות שהוא איננו בר עונשין.

ח. סיכום

25. מעיון בתיקי חקירה של קטינים ומתלונות קטינים שהגיעו אלינו עולה כי ככלל, קטינים נחקרים ללא הוריהם כשהם עייפים, מותשים ומפוחדים לאחר שהוצאו ממיטתם באמצע הלילה והובלו לתחנת משטרה, לעיתים כשהם אוזקים. זכותם לנוכחות הוריהם בחקירה ממומשת למראית עין בלבד או לא ממומשת בכלל בתאונות שונות.

26. נראה כי החריגים להוראות החוק תפסו את מקום ההוראות עצמן ואין השוטרים מאפשרים לקטינים לממש את זכויותיהם. קרי, את הכללים והעקרונות היפים של החוק החליפו הדו"חות והטפסים שממלאת המשטרה כאשר אינה מקיימים את הכלל הקבוע בחוק אלא את החריג מטעמו.

27. לא ידוע לנו על קיומו של גורם כלשהו בתוך המערכת השלטונית אשר דורש דין וחשבון על השימוש התדיר בחריגים אלו בחוק הנוער. לאור רוחב התופעה ומסוכנותה אנו

ממליצים על מינויי של גורם האחראי על חקירות קטינים, שיוכל לפקח על כל התחום ויראה את מכלול התמונה ושיהיה ביכולתו גם לבדוק כל מקרה לגופו.

28. **יתרה מזאת: המשטרה מודה בפה מלא, כי איננה מבצעת – ולדבריה, איננה יכולה לבצע – כל מעקב שהוא אחר מספר עיכובי הקטינים, ומספר הפעמים בהם נעשה שימוש בכל אחד מהחריגים (כלומר: מספר המעצרים והחקירות שבוצעו בשעות הלילה, מספר החקירות שבוצעו ללא נוכחות הורים וכן הלאה). בכך, יש כדי להקשות על אפשרות הפיקוח האפקטיבי אחר אופן יישום החוק.**

29. השימוש בחריגים לחוק והפרתו על ידי השוטרים כמפורט לעיל, מרוקנים את החוק מכל תוכן ומונעים מהקטינים את ההגנות המוקנות להם. **על המשטרה ליישם את לשון החוק ולשמור על טובתם של הילדים ברוח האמנה לזכויות הילד כלהלן:**

א. עיכוב או מעצר של קטין לצורך הבאתו לחקירה הינו צעד קיצוני המלווה בפגיעה חמורה בחירותו של הקטין, מחזק את תיוגו כעבריין ועלול לגרום לנזקים נפשיים לקטינים. מעצרי קטינים אמורים להיות האמצעי האחרון שנוקטות בו הרשויות ולא כלי לצורכי חקירה. **על המשטרה להפעיל את הדרך השגרתיית הקבועה בחוק לעניין חקירת חשוד קטין על ידי זימונו לתחנת המשטרה.**

ב. אחת הזכויות החשובות והייחודיות ביותר שמעניק חוק הנוער לקטין, היא נוכחות הורה בחדר החקירות בזמן חקירת הקטין. אך השימוש התדיר של המשטרה בחריגים הקבועים בחוק, ביצוע חקירות לילדים בזמן הסעתם ברכבים המשטרתיים טרם הגעתם לתחנות המשטרה, ומניעת נוכחות הוריהם או קרובי משפחה בזמן חקירתם, מכרסמים בזכות הייחודית הזו באופן ניכר עד לביטולה המוחלט. **על המשטרה להפסיק להשתמש בפרשנות המרחיבה של החריגים ולחקור את הילדים אך ורק בנוכחות הוריהם.**

ג. המשטרה מסתפקת בהנמקות כלליות בהחלטה לקיום מעצרים וחקירות של קטינים במזרח ירושלים במהלך הלילה. זאת למרות שהחוק ופקודת המשטרה מציינים מפורשות, כי מעצר ילדים יבוצע במהלך היום. יודגש, כי עצם חקירתם של הקטינים בשעות האלו, לאחר שהוצאו ממיטותיהם לתחנות משטרה, המתינו מספר שעות עד לתחילת החקירה ולאחר לילה ללא שינה, היא בעייתית ועלולה להביא להודאות שווא. **על המשטרה לפעול בהתאם להוראות החוק גם בעניין זה, ולהפסיק את מעצרי הקטינים וחקירתם בשעות הלילה.**

ד. כבילת קטינים מנוגדת להוראות החוק ואין בה כל הצדקה אלא במקרים חריגים לאחר מיצוי כלל הדרכים החלופיות להשגת מטרת הכבילה. למרות חומרת השלכות השימוש בכבילה כלפי קטינים, רבים מהילדים העצורים והמעוכבים בירושלים המזרחית התלוננו כי נאזקו בידיהם על ידי שוטרים בזמן שהובלו לתחנת המשטרה, או בתוך התחנה ובזמני חקירה. **על המשטרה להפסיק את השימוש בכבילתם של קטינים שהינם בגדר חשודים בלבד, וכן להימנע משימוש בכבילתם של קטינים**

עצורים כדבר שבשגרה, אלא לאחר מיצוי כלל החלופות שעומדות בפניה להשגת מטרת הכבילה.

ה. במהלך השנים עוכבו ונחקרו בירושלים המזרחית מספר קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית (12 שנה), והמשטרה נהגה בהם כחשודים לכל דבר. המשטרה אינה מקפידה להבחין ביחסה הן בחדרי החקירות והן בזמן מעצר ועיכוב האם הילד הוא בר עונשין או לא, ונוהגת בכולם דין שווה. **על המשטרה להקפיד הקפדה יתרה במגעה עם קטינים שאינם ברי אחריות פלילית בעת עיכובם וחקירתם, ולהבחין בינם לבין ילדים מעל גיל 12 כפי שהחוק מחייב.**

30. **שימוש באלימות פיזית קשה כלפי קטינים על ידי השוטרים הוא פסול מכל וכל. על כל הרשויות הרלוונטיות להביא להפסקת האלימות על ידי השוטרים לאלתר, לפיקוח על פעולות השוטרים ולהעמדה לדין של שוטרים שנקטו אלימות כלפי קטינים.**

31. חשוב להדגיש: ההשלכות של המעצרים והחקירות שמבוצעים בניגוד לחוק מרחיקות לכת ומשפיעות באופן ניכר על הילדים, בעיקר מבחינה נפשית והתנהגותית. כמוסבר לעיל, קטינים רבים סובלים מתגובות נפשיות קשות בעקבות מעצרים ומתמודדים עם פחד מתמיד מכוחות הביטחון, סובלים מסיוטים ונדודי שינה, הידרדרות בלימודים ושינוי לרעה ביחס שלהם למרחב ולחברה, ועוד. לאור זאת, **על המשטרה להתייחס לילדים ברגישות הנדרשת בשל גילם, התפתחותם הפיזית והרגשית וההשלכות שנובעות מעצם המגע שלהם עם רשויות האכיפה מבחינה חברתית ונפשית, כל זאת תוך שמירה על כבודם של הקטינים ומתן משקל ראוי לשיקולים שיקומיים ושילובם בחברה.**